

מעות סתומין (נזיר כד-כז)

גליון 371

איתא במתניתין בדף כד. האשה שנדרה בנזיר וכו' ואח"כ הפר לה בעלה וכו' היו לה מעות סתומין יפלו לנדבה. מעות מפורשין, דמי חטאת ילכו לים המלח, לא נהנין ולא מועלין בהן, דמי עולה יביאו עולה ומועלין בהן, דמי שלמים יביאו שלמים ונאכלין ליום אחד ואין טעונין לחם. ובגמ' בריש דף כה. והלא דמי חטאת מעורבין בה (ואיך יפלו כל המעות לנדבה דהיינו עולות). א"ר יוחנן הלכה היא בנזיר. ר"ל אמר לכל נדריהם ולכל נדבותם, התורה אמרה מותר נדר יהא לנדבה. ובדף כז: א"ר הונא אמר רב לא שנו אלא מעות אבל בהמה הרי היא כמפורשת. אמר ר"נ הא דאמר בהמה הרי היא כמפורשת לא שנו אלא תמימה אבל בעלת מום הרי היא כסתומה. והקשה רב שימי בר אשי דא"כ הא דאמר רב חסדא אין הקנין מתפרשות אלא אי בלקיחת בעלים אי בעשיית כהן, אמאי הא מעות גמירין לה.

וביארנו בתוס' (בדף כז. בסוף ד"ה אלא) דמבואר בדברי רב חסדא שאם לא פירשום הבעלים בשעת לקיחה, הוו העופות סתומים לכל מילי, בין לענין שהכהן יעשה איזה שירצה לחטאת ואיזה שירצה לעולה, ובין לענין שיפלו לנדבה אם מתו הבעלים קודם הקרבה.

אמר ליה התם ולקח ועשה אמר רחמנא. ונחלקו הראשונים בביאור הגמ', דלתוס' הביא ראייה מעופות שהדין של סתומים הוא לא רק במעות, ודלא כרב הונא. ואילו המפרש למד דבזה הגמ' תירצה דשאני התם בעופות שיש גזיה"כ דהעופות הם סתומים למרות שהדין של סתומים נאמר רק במעות ולא בבעלי חיים. ומבואר בסוגיא (כז:): שיש עוד דין במעות סתומין לגבי הא דהבן מגלח על נזירות אביו להביא קרבנותיו לנזירות שלו מהמעות שהפריש האב. ובאופן שאינו יכול לגלח כגון (לגירסת התוס') שהבן קיבל נזירות בחיי האב, המעות שהפריש האב יפלו לנדבה.

והנה הרמב"ם (פ"ד מעילה ה"ד) כתב אחד ממחוייבי קנין שהפריש מעות ואמר אלו לחובתי מועלין בכולן ומועלין במקצתן, ואם מתו יפלו לנדבה כמו שביארנו בנזירות, ומועלין בהן, עכ"ל. והיינו דהדין של סתומים בקנין הוא מאותה ההלכה שנאמרה בנזיר, וכמבואר בסוגיא (כז:). תנא נזיר וחייבי קנין דדמו ליה. אמנם הרמב"ם במקום אחר (פ"ה פסוה"ק הל' יא-יב) כתב כל חייבי קנין שבתורה שהפרישו מעות לקניניהן, רצה להביא בכל המעות חטאת העוף לבדה יביא, רצה להביא בהן עולת העוף לבדה יביא, אפי' אמר אלו דמי חטאתי ואלו דמי עולתי או לוקח בכל חטאת או עולה שאין הקנין מתפרשות אלא בלקיחת הבעלים או בעשיית הכהן, לפיכך אם הפריש מעות לקנין סתם ומת, יפלו כל אותן המעות הסתומין לנדבה שהרי כולן ראויין לבוא עולה, עכ"ל.

והקשה בחי' הגרי"ז דמלשון הרמב"ם בהל' מעילה משמע דהא דיפלו לנדבה הוא מההלכה דיפלו לנדבה. ובפסוה"ק משמע דהא דיפלו לנדבה הוא מפני שראויין לבוא מכולן עולה, ולא מההלכה. ונשאר בצ"ע. והנה בדף כז. אמר רב אשי הא דאמרת מפורשין לא, לא תימא דאמר אלו לחטאתי ואלו לעולתי ואלו לשלמי אלא אפי' אמר אלו לחטאתי ולעולתי ולשלמי מפורשין הן. ואיכא דאמרי אמר רב אשי לא תימא עד דאמר אלו לחטאתי ולעולתי ולשלמי אלא אפי' אמר אלו לחובתי הרי הן כמפורשין.

וצ"ב לפי הלישנא בתרא מדוע הוי אמירה של לחובתי כמפורשין, הרי לא פירש שום דבר לחטאת אלא באופן כללי אמר לחובתי דהיינו כל חובותיו. בתוס' (בד"ה ולאפוקי) כתבו כי האומר בלשון חובתי משמע לכל מה שהוא חייב, הילכך הוי ההפרשה גם לחטאת וגם לעולה (וגם לשלמים בציור של נזיר). ובפי' הרא"ש כתב דלא מקרי סתומים אלא באלו לקרבנותי אבל לחובתי יש במשמע לשון חטאת דאינה באה כי אם לחובה, וכל היכא דנתפרשה החטאת לא גמירי.

הרמב"ם (פ"ט נזירות ה"ד) פסק כלישנא בתרא דרב אשי, דאם אמר אלו לחובתי הרי אלו כמפורשין, ואין צריך לומר אם אמר אלו לעולתי ולחטאתי ולשלמי שהן כמפורשין.

ואילו בהל' מעילה (פ"א ה"ד) כתב אחד ממחוייבי קנין שהפריש מעות ואמר אלו לחובתי מועלין בכולן ומועלין במקצתן. ואם מתו יפלו לנדבה כמו שביארנו בנזירות, ומועלין בהן, עכ"ל. הרי שנקט כל"ק דרב אשי שהאומר לחובתי הוו המעות סתומין ויפלו לנדבה. ודבריו סותרים למה שכתב בהל' נזירות. ויתרה מזו, דכתב בהל' מעילה כמו שביארנו בנזירות, ושם מבואר איפכא.

וע"כ מבואר ברמב"ם דחלוק הדין דסתומים שנאמר בקנין מהדין סתומין שנאמר בנזיר. ואם אמר אלו לחובתי בנזירות הוו כמפורשין. ובקנין הוו כסתומין. ובזה יישב הגרי"ד את קושיית התוס' בדף כו. דאמרין בגמ' תנא נזיר וחייבי קנין דדמו ליה, ולאפוקי מהא דתניא מי שהיה חייב חטאת ואמר הרי עלי עולה, והפריש מעות ואמר הרי אלו לחובתי וכו' מת והיו לו מעות סתומין ילכו לים המלח. והקשו בתוס' (בד"ה הא איכא דאמרי) דל"ב דרב אשי דהאומר לחובתי הוו מפורשין מאי קאמר ולאפוקי מהאי, כיון דאיירי דקאמר לחובתי הלא גם בנזירות בכה"ג ילכו לים המלח.

הרמב"ם למד דאמנם בנזירות הו"ל מפורשין אבל בקנין לא הוו מפורשין. ועל זה קאמר ולאפוקי מהא דתניא, דשם כשאומר לחובתי הוו כמפורשין ולא בקנין. ואולי זה גופא המקור להרמב"ם לחלק ביניהם. והא דכתב הרמב"ם בהל' מעילה כמו שביארנו בנזירות למרות שדינם שונה, ע"כ צ"ל דאין כוונת הרמב"ם לדין הנאמר בנזירות שלחובתו הוו כמפורשין אלא דבסוגיין איתא תנא נזיר וחייבי קנין דדמי ליה, דגם בהם יש הדין של סתומין יפלו לנדבה אע"פ שחלוקים בדיניהם. כן ביאר בשיעורי רבנו משולם דוד הלוי. וכתב שלכן כתב הרמב"ם כמו שביארנו בנזירות ולא כתב בהלכות נזירות, דבהל' נזירות באמת שונים הם (וכתב שזה דחוק). והעיר בשם הגרי"ז דלא מסתבר לחלק כן בהל' של סתומין בין נזיר לקנין.

והנה הרמב"ם כתב (בהל' פסוה"ק הנ"ל) דקנין ילכו לנדבה כי כולן ראויין לבוא עולה. והעיר הגרי"ז דמשמע שאינו מחמת ההלל"מ. ובאמת החפץ חיים בליקוטי הלכות (בזבח תודה ד"ה ושאר חייבי קנין) הביא את דברי הרמב"ם שכתב שהרי כולן ראויין להביא עולה, וכתב דלפי"ז אין צריך שום הלל"מ ע"ז. ואולי הרמב"ם ס"ל דלא הוי ע"ז הלכה, ומה שאמר וחייבי קנין דדמו ליה היינו דבזה ג"כ הדין דיפלו לנדבה כמו גבי נזיר, והכי הטעם משום דלגבי קנין הפרשה אין מועיל כלל לקבוע שם ע"ז.

וגם באבן האזל תמה על דברי הרמב"ם, וכתב וז"ל וי"ל דההלכה בנזיר וכל דדמי ליה העיקר הוא מזה הטעם דהא היה יכול להביא מכל המעות עולה אלא דמ"מ כיון דיש בהמעות גם גדר חטאת ועומדים להקריב מהן גם חטאת, יש בהם דין חטאת שמתו בעליהם. וע"ז צריך ההלכה בנזיר שיפלו הדמים לנדבה.

והנה הרמב"ם פסק (פ"ה פסוה"ק הי"ג) מי שהיה מחוייב חטאת ואמר הרי עלי עולה והפריש מעות ואמר אלו לחובתי, רצה להביא בהן חטאת בהמה יביא, עולת בהמה יביא. מת והניח המעות ילכו לים המלח, עכ"ל. והראב"ד העיר דבנזיר מבואר דלא יביא. ועכ"פ הרמב"ם גרס דיכול להביא בכולן עולה, ואעפ"כ כתב דהמעות ילכו לים המלח. חזינן דגם אם יכול להביא כולן עולה בכל זאת אין הדין דיפלו לנדבה. ולפי האבן האזל הפשט הוא דלא די בטעם זה אלא צריך גם ההלכה כדי שלא יהיה דין חטאת המתה.

ואולי אפשר לומר דאין טעם ההלכה משום דיכולים כולם לבוא עולה אלא זהו סימן דהוו סתומים, דהיות ויכולים לבוא כולם עולה ע"כ דהוו סתומים, וממילא בקנין שיש הלכה של סתומין יפלו לנדבה יפלו לנדבה אבל המחוייב חטאת שנדר עולה ואמר אלו לחובתי למרות דהוו סתומין ילכו לים המלח. ובנזירות ס"ל לרמב"ם שהאומר אלו לחובתי למרות דהוו סתומים בעלמא, לגבי נזיר לא נאמרה ההלכה של יפלו לנדבה אלא כשהם סתומים גם בקבלת הנזירות אבל באופן שהזכיר החטאת למרות דהוו סתומין ואפי' אם יוכל לעשות מכולן עולה, בכל זאת יפלו לים המלח.

ועצם הדבר שיכול להיות שהם סתומין ובכל זאת ילכו לים המלח מבואר בתוס' (דף כו. בד"ה וכי תימא) דיש צד לתוס' שיהיה לעופות דין סתומין לענין שיכול הכהן לעשות איזה שירצה לחטאת או לעולה ובכל זאת לא יהיה בו דין דיפלו לנדבה. והביאור הוא דיש קדושת סתומין, ויש דין נוסף דסתומין יפלו לנדבה.